

Бібліометричні дослідження як об'єкт авторського права в діяльності наукових бібліотек

Bibliometric Research as a Subject of Copyright in the Activities of Scientific Libraries

Майя Іванова¹

Maiia Ivanova

¹ V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Prospect, Kyiv, 03039, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.55-2](https://doi.org/10.22178/pos.55-2)

JEL Classification: [O34](#)

Received 20.01.2020

Accepted 24.02.2020

Published online 29.02.2020

Corresponding Author:

ivanova.maya.v@gmail.com

Анотація. У статті визначається, що розвиток наукових комунікацій, сприяє розширенню ролі наукових бібліотек, в яких професійна компетенція бібліотекарів пов'язана зі знаннями про метадані та досвідом роботи з великими колекціями документів. Одним із завдань сучасної наукової бібліотеки є забезпечення повноти пошуку, якості збору, вибіркової обробки, надійності збереження, оперативності поширення інформації. Результати цієї професійної діяльності можуть перетворюватись в об'єкти права інтелектуальної власності. Бібліотечними працівниками для вирішення професійних завдань застосовуються бібліометричні методи дослідження, які допомагають в прийнятті рішень при закупівлі журналів, баз даних; в аналізі фонду бібліотеки; експертизи видань; вивченні статистики використання електронних документів. Розкривається, що в останні десятиріччя, бібліометрія стає стандартним інструментом наукової політики і управління дослідженнями в різних галузях науки.

Бібліометрія охоплює такі методи дослідження, як аналіз цитування; аналіз реферативних журналів; аналіз кількісних характеристик первинних документів; кількісний аналіз публікацій окремих авторів і їх цитування; кількісний аналіз публікацій вчених окремих країн світу і держав, окремих наукових колективів; теоретичні питання, в тому числі дослідження закономірностей росту, старіння і рангового розподілу наукових документів; контент-аналіз наукових документів; інші питання, пов'язані з поширенням наукових документів. Проведення таких досліджень потребує від бібліотечних працівників творчих здібностей та професійної компетенції. Сьогоднішні соціальні комунікації визначають нові завдання для бібліотек, діяльність яких пов'язується з інтелектуалізацією бібліотечної сфери. Результати бібліометричних досліджень можуть виступати об'єктами авторського права за умови, що вони відповідають критеріям охороноздатності, мають ознаки творчості та новизни.

Ключові слова: право інтелектуальної власності; бібліотека; наукометрія; бібліометрія; авторське право; лібраметрія; інформетрія; вебометрія; кіберметрія.

Abstract. It has been stated in the article that the development of scientific communication contributes to extending the role of scientific libraries, in which the professional competence of librarians is related to their knowledge of metadata and experience of working with large collections of documents. One of the tasks of the modern scientific library is to ensure completeness of search, quality of collection, selectivity of processing, reliability of storage, promptness of spreading information. The results of this professional activity can be transformed into intellectual property objects. Library professionals use bibliometric research methods to help them solve their professional tasks, which help in decision-making when purchasing magazines and databases; in library fund analysis; study of publications; researching statistics on the use of electronic documents. It is revealed that in recent decades, bibliometry has become a standard tool for scientific policy and research management in various fields of science.

© 2020 The Author. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Bibliometry covers such research methods as citation analysis; analysis of reference journals; analysis of quantitative characteristics of primary documents; quantitative analysis of publications of individual authors and their citation; quantitative analysis of scientific publications of particular countries of the world, states, and certain teams of scientists; theoretical issues, including the study of patterns of growth, aging and rank distribution of scientific documents; content analysis of scientific documents; other issues related to spreading scientific documents. Such research requires library staff of creative ability and professional competence. Today's means of social communication define the new tasks for libraries, the activities of which are related to intellectualization of the library sphere. The results of bibliometric research may be subject to copyright, provided that they meet the criteria of safety, have signs of creativity and novelty.

Keywords: intellectual property rights; library; scientometry; bibliometry; copyright; librometry; informometry; webometry; cybermetry.

ВСТУП

В сучасних умовах відбувається істотне переосмислення традиційних уявлень про роль і місце бібліотеки, характер і функції інформаційно-бібліотечної діяльності в суспільстві та системі наукової комунікації. Процеси інформатизації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, вимагають модернізації бібліотечно-інформаційної діяльності. Швидке збільшення кількості і різноманітності інформації, вимагають перейти бібліотекам від традиційних форм інформаційного обслуговування до нових, в яких зростає питома вага аналітичної обробки інформації. Робота бібліотечних працівників допомагає користувачам орієнтуватися у великому масиві інформації та є одним з пріоритетних напрямків діяльності наукових бібліотек.

Мета статті полягає у підтвердженні тези, що результати бібліометричного дослідження можуть виступати об'єктами авторського права в діяльності наукових бібліотек.

Аналіз останніх публікацій показує, що питаннями бібліометричних досліджень займаються Л. Костенко, Т. Симоненко, О. Жабін [1], М. Галявієва [2], Н. Редькіна [3] та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з основних функцій сучасної наукової бібліотеки є забезпечення якісної інформаційної підтримки науковців, викладачів вищих навчальних закладів, шкільних учителів, здобувачів наукових ступенів, студентів, надання їм максимально повного обсягу опублікованої наукової інформації в мінімальні терміни. Бібліотеки як вагома складова час-

тина інформаційного ресурсу країни відіграють важливу роль у науково-інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку суспільства, поступово стаючи ефективною ланкою між глобальними масивами інформації та сучасним користувачем. Тенденції сьогодення вимагають від наукових бібліотек надання якісних інформаційних послуг своїм користувачам [4].

У відповідності до ДСТУ 5034:2008 [5], інформаційні послуги – це послуги, що їх надають, зокрема, бібліотеки щодо добирання, аналітико-синтетичного опрацювання, зберігання, пошуку та надання інформації користувачам. Згідно з законом України «Про інформацію» [6], інформаційна послуга – це діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб; інформаційна продукція, відповідно – це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин. В ДСТУ 5034:2008 розкриваються форми інформаційних послуг: матеріальні (інформаційні видання на папері, мікроносіях, електронних носіях інформації), нематеріальні (підготовка і проведення конференцій, нарад, лекцій, консультацій тощо та їх інформаційне забезпечення), комбіновані (виставки нових надходжень літератури, бібліографічні описи, тематичні й аналітичні огляди, аналітичні довідки, реферування документів, усні й письмові переклади з іноземних мов), електронні (сканування текстів, надання робочих станцій користувачам, формування інформаційних масивів тощо) та методичні розробки.

Інформаційна продукція та інформаційні послуги, відповідно до закону України «Про інформацію», є об'єктами цивільно-правових

відносин, а відтак можуть виступати об'єктами права інтелектуальної власності. Згідно статті 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначено, що право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК України та іншим законом. Бібліотеки, надаючи інформаційні послуги своїм користувачам, шляхом проведення бібліометричних досліджень, можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, а саме об'єкти авторського права, за умови їх новизни та творчого характеру [7].

В статті 8 закону України «Про авторське право і суміжні права» [8] закріплено, що об'єктами авторського права виступають твори у галузі науки, літератури і мистецтва, як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо), зокрема: літературні письмові твори (книги, брошури, статті тощо); виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; комп'ютерні програми; бази даних; похідні твори; енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добром, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів тощо. Правова охорона авторського права поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

На переконання М. Галявієвої, бібліометричними дослідженнями повинні займатись саме бібліотеки, виходячи з того, що: бібліометричні розвідки – важлива частина досліджень в бібліотечно-інформаційній сфері; бібліотеки в якості незалежних і міждисциплінарних установ здатні аналізувати і оцінювати публікації; професійні компетенції бібліотекарів включають знання про документи (бібліографічні метадані, типи документів), знання каналів наукової комунікації, пошукових сис-

тем, баз даних; досвід роботи з бібліографічними даними і обробкою великих масивів інформації; бібліотеки традиційно надають інформаційну допомогу в наукових дослідженнях, ведуть власні бази даних публікацій науковців і репозиторії, керують контрактами з видавцями і є передплатниками інформаційних ресурсів [2].

Фахівці бібліотек, проводячи бібліометричні дослідження можуть виходити на інформаційний ринок. В законі України «Про науково-технічну інформацію» [9] під інформаційним ринком розуміють систему економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг. В законі України «Про Національну програму інформатизації» [10] визначається, що інформаційний ресурс – це сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). В законі України «Про науково-технічну інформацію» [9] закріплюється, що інформаційні ресурси національної системи науково-технічної інформації становлять сукупність довідково-інформаційних фондів з необхідним довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами зберігання, обробки і передачі, що є у володінні, розпорядженні, користуванні державних органів, наукових і науково-технічних бібліотек та в інших установах і організаціях. У вищезгаданому Законі, робиться застереження, що органи і служби, яким передається така інформація, гарантують захист прав інтелектуальної власності, додержання комерційної таємниці, захист законних інтересів юридичних та фізичних осіб-творців інформації про науково-технічні досягнення. Використання в процесі створення ресурсів науково-технічної інформації творів літератури, мистецтва і науки допускається за умов додержання авторського права. Результатам бібліометричних досліджень, якщо вони відповідають критеріям охороноздатності з позиції права інтелектуальної власності, законодавством гарантується охорона як об'єктів авторського права.

Робота бібліотечних фахівців потребує творчого характеру, компетентності професіоналів, результати якої можуть характеризуватись новизною, а відтак ставати об'єктами права інтелектуальної власності.

Поняття інтелектуальної власності вперше введено Стокгольмською конвенцією 1967 р., яка заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності (BOIB) (*World Intellectual Property Organization*). Це поняття, згідно з трактуванням у конвенції, передбачає, що інтелектуальна власність включає права, які належать до: літературних, художніх і наукових творів; виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності, наукових відкриттів; промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях.

В українському законодавстві поняття «інтелектуальна власність» майже не вживалось. Початком становлення українського законодавства про інтелектуальну власність є прийняття Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. (Закон втратив чинність на підставі Закону № 997-V від 27.04.2007), який містив розділ VI «Право інтелектуальної власності». Конституцією України, в ст. 41 проголошено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Цивільний кодекс України в ст. 420 передбачає, що до об'єктів права інтелектуальної власності, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; копії даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці. Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [11] в ч. 2 ст. 20 передбачено, що бібліотека має право на захист створених нею об'єктів інтелектуальної власності згідно із законодавством.

З розвитком наукових комунікацій, бібліотеки в своїй діяльності активно застосовують бібліометричні методи, сутність яких полягає в підрахунку, поєднанні, тлумаченні і порівнянні документопотоку інформаційних ресурсів.

Науковці в колективній монографії «Наукова періодика України та бібліометричні дослідження» стверджують, що спрямованість бібліотек на наукоємні технології при обробці інформації існувала завжди. Процес наукової обробки документів складається з чотирьох етапів: перший – аналітико-синтетична переробка первинної документальної інформації у вторинну, бібліографічну; другий – формування фондів повнотекстових електронних ресурсів, третій – підготовка оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів, четвертий – бібліометричний моніторинг розвитку науки в Україні та підготовку оглядово-аналітичних матеріалів щодо стану вітчизняного академічного середовища. Таким чином, в умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань, бібліотеки мають проводити цикл наукоємних процесів обробки документальних масивів, починаючи з бібліографування та реферування й закінчуючи проведенням у них бібліометричних досліджень і виділенням зі сховищ даних нових знань [1]. Новизна інформації виступає одним із критеріїв охороноздатності права інтелектуальної власності.

Результати бібліометричних досліджень можуть виступати об'єктами авторського права за умови, що вони відповідають критеріям охороноздатності, які встановлюються для всіх творів науки, літератури та мистецтва. Відповідно до статті 1 закону України «Про авторське право і суміжні права», щоб дані бібліометричного аналізу виступали об'єктом авторського права, вони повинні бути результатом творчої праці. Творчий характер при проведенні бібліометричного аналізу, може характеризуватись інтелектуальним відбором необхідної інформації в залежності від предмету дослідження, творчою обробкою інформації з метою адаптації до цілей дослідження, аналізом зібраної інформації на предмет виявлення зв'язків між нею; вибором належних критеріїв для поділу інформації на групи; розподілом зібраної інформації на групи в залежності від мети дослідження; аналізом отриманих даних та їх інтерпретацією. Результати бібліометричного аналізу повинні крім творчого характеру, мати ознаки новизни. Збір, групування, узагальнення та аналіз бібліометричних даних потребує спеціальних вмінь, розумових зусиль і творчого підходу до вибору ознак для поділу інформації на групи, визначення зв'язків між нею,

аналізу зібраної інформації, поєднання інформаційних груп у єдину систему. Якщо бібліометричний аналіз проведено в ході творчого розумового опрацювання інформаційних потоків та включає в себе оригінальність, новизну відбору, встановлення зв'язків та систематизацію інформації, то результати такого аналізу, мають ознаки об'єкта права інтелектуальної власності.

В науковому середовищі відсутні чіткі визначення понять, необхідно з'ясувати, що представляє собою поняття «бібліометричне дослідження», «бібліометрія» та принципи охороноздатності результатів бібліометричного дослідження. З терміном «бібліометрія» поряд використовуються такі поняття як «лібраметрія», «наукометрія», «інформетрія», «вебометрія», «кіберметрія» та інші. Термінологічна плутанина призводить до того, що дослідники використовують одні і ті ж терміни в різних значеннях. Визначення термінів, дозволить світовій науковій спільноті з'ясувати як результати бібліометричного аналізу можуть виступати об'єктами права інтелектуальної власності.

У 1948 р. Ранганатан створив термін «лібраметрія», який був покликаний упорядкувати служби бібліотечної справи. Вчені стверджують, що лібраметрія Ранганатана є аналогом бібліометрії, наукометрії, інформетрії та інших субдисциплін, таких як економетрія, психометрія, соціометрія, біометрія, технометрія, де математика та статистика застосовуються для вивчення та вирішення проблеми у відповідних областях [13].

Термін «бібліометрія» вперше був введений в науковий обіг в 1969 році англійським вченим Аланом Причардом, що запропонував замінити неоднозначний термін «статистичну бібліографію» та інші терміни, які використовувались по-різному до того часу. Новий термін «бібліометрія» повинен був охопити всі кількісні методи, які потім використовувалися б для більш ефективної організації бібліотечних та інформаційних послуг. Він визначив бібліометрію як застосування математичних та статистичних методів до книг та інших засобів комунікацій, які дозволяють зменшити невизначеність наукової документації в інформаційних системах при наданні бібліотечних послуг [14]. Бібліометрія використовує наступні методи дослідження: аналіз цитування; аналіз реферативних журна-

лів; аналіз кількісних характеристик первинних документів; кількісний аналіз публікацій окремих авторів і їх цитування; кількісний аналіз публікацій вчених окремих країн світу та держав, окремих наукових колективів; теоретичні питання, в тому числі дослідження закономірностей росту, старіння і рангового розподілу наукових документів; контент-аналіз наукових документів; інші питання, пов'язані з поширенням наукових документів [15].

Термін «наукометрія» вперше ввів у 1969 році В. Налімов для позначення наукового напрямку який використовує кількісні методи для вивчення процесу розвитку науки, яка розвивається в часі та характеризується конкретними кількісними параметрами. До наукометричних методів можна віднести: статистичний метод (вимірювачі – число відкриттів, число наукових журналів, число наукових організацій, число вчених, частота співавторства тощо); підрахунок числа публікацій (вимірювач – число наукових продуктів); цитат-індекс (вимірювач – число посилань); контент-аналіз (вимірювач – число символів); тезаурусний метод (вимірювач – число термінів) [16].

Терміном «інформетрія» позначається вивчення математичних, статистичних методів аналізу структури і особливостей наукової інформації, закономірностей процесів наукової комунікації, включаючи виявлення їх закономірностей. Характерною особливістю інформетрії є те, що її основна мета – здобуття наукового знання безпосередньо з інформації. А. Гаджієва пише про те, що становлення та розвиток інформетрії нерозривно пов'язано з бібліотечно-інформаційним середовищем. За останні роки одним із затребуваних і перспективних напрямків в діяльності бібліотеки та інформаційних центрів є інформетричні дослідження. Організація і проведення інформетричних досліджень в бібліотеці передбачає вміння, знання і досвіду бібліотечних фахівців з цього напрямку [12].

З середини 1990-х років активно вивчається природа та властивість «Всесвітньої павутини». Дослідження Інтернету були названі «вебометрія (*Webometrics*)» або «кіберметрія (*Cybermetrics*)». Л. Бьюрнеборн та П. Інгерсен вважають, що «вебометрія» подібна до інформетричних і наукометричних досліджень з застосуванням загальних бібліометричних

методів, підрахунки веб-сторінок аналогічні традиційному аналізу публікацій, які можна розглядати як аналіз посилань. Інтернет часто демонструє веб-сторінки, які одночасно посилаються одна на одну, що неможливо в традиційному світі цитування на папері [17]. Інтернет – це дуже складний конгломерат всіх типів носіїв інформації, що відтворюється різними людьми, тому пошук та дослідження нової інформації є дуже необхідним.

Автори колективної монографії «Наукова періодика України та бібліометричні дослідження» узагальнюючі наукові терміни зазначають, що у науковому обігу існує значна кількість дефініцій взаємодоповнюючих дисциплін наукометрії, бібліометрії та інформетрії. Під наукометрією розуміється наукознавча дисципліна, що здійснює відтворюване вимірювання наукової діяльності та виявлення об'єктивних закономірностей цієї діяльності; під бібліометрією – наукова дисципліна, що вивчає й описує кількісні закономірності об'єктів бібліотечної справи й бібліографії для вирішення завдань бібліотекознавства та бібліографознавства; під інформетрією – дисципліна, що вивчає математичні й статистичні методи і моделі та їх використання для кількісного аналізу структури і властивостей наукової інформації та закономірностей процесів наукової комунікації [1, с. 51].

На цей час термін «бібліометрія» має декілька визначень: по-перше, бібліометрія – це науковий напрям, заснований на методах кількісного аналізу бібліографічних характеристик документів, що дають основу для їх якісної оцінки, по-друге, – це допоміжна книгознавча наукова дисципліна, що розробляє теорію й практику застосування математичних і статистичних методів у додатку до письмових і друкованих засобів комунікації [1, с. 55]. Визначаючи місце бібліометрії в системі наук, одні дослідники виділяють її в самостійну дисципліну, інші – в комплекс математичних і статистичних методів, структурної складової частини методології однією з аналізованих дисциплін, треті – в частину методології всіх наук соціально-інформаційно-комунікаційного циклу.

Визначаючи роль бібліометричних досліджень в діяльності сучасних бібліотек і оцінюючи бібліометричні дані з позиції права інтелектуальної власності, визначимось з етимологією поняття «бібліометрія». Цей те-

рмін походить від двох різних слів: «бібліо» та «метрика». Слово «бібліо – biblio» походить від латинського та грецького слова «бібліон – biblion», що означає «книга» або «папір», а слово «метрика» вказує на науку про метр, тобто вимірювання і також походить з латинського слова «metrics» або від грецького слова «метрикони», обидва терміни означають «вимірювання». Тобто бібліометрія визначається як наука про «вимірювання» книг або документів, це галузь науки, яка вивчає інформацію [13].

В світовій науковій спільноті деякі автори ототожнюють поняття «бібліометрія» та «наукометрія». Про схожість понять пише Г. Вольфганг, який вказує на те, що терміни «бібліометрія» і «наукометрія» були введені майже одночасно відповідно Прітчардом, а також Налімовим і Мульченко в 1969 році. У той час як Прітчард пояснював термін «бібліометрія» як «застосування математичних і статистичних методів до книг та інших засобів комунікації» (Pritchard, 1969), Налімов і Мульченко визначили «наукометрію» як «застосування кількісних методів, які стосуються аналізу науки, що розглядається як інформаційний процес» (Налімов і Мульченко, 1969). Термін «бібліометрія», який запропонував Алан Причард, на заході був прийнятий негайно, але, в країнах сходу був прийнятий термін «наукометрія» для позначення методів, що застосовуються до кількісної оцінки та аналізу виявлених видів діяльності, включаючи публікації книг та журналів. Ці два напрями є схожими між собою. Згідно з цими інтерпретаціями, наукометрія обмежена виміром наукової комунікації, тоді як бібліометрія призначена для більш загальних інформаційних процесів. У будь-якому випадку нечіткі межі між двома напрямками майже зникли за останні десятиліття, і в даний час обидва терміни використовуються майже як синоніми [18; 19]. Спостерігаємо, що Г. Вольфганг не робить суттєвих розбіжностей в цих категоріях, разом з тим, зауважує, що бібліометрія не націлена на заміну якісних показників кількісними та не призначена для того, щоб замінювати експертні оцінки. В свою чергу, експертні оцінки бібліометричних даних можуть виступати об'єктами права інтелектуальної власності.

Пізніше, з'явився третій термін «Informetrics» (інформетрія), прийнятий FID (*International Federation for Information and Documentation*). Термін «інформетрія» стосується математично-статистичного аналізу комунікаційних

процесів в науці. На відміну від «бібліометрії», «інформетрія» має справу з електронними носіями і включає такі показники, як статистичний аналіз (наукових) текстових і гіпертекстових систем, інформаційні заходи в електронних бібліотеках, моделі для процесів виробництва інформації і кількісні аспекти пошуку інформації [18; 19].

Термін «інформетрія» передбачає вивчення інформаційних потоків. Згідно з Цивільним кодексом України, законом України «Про інформацію», інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. В законі України «Про захист економічної конкуренції» під інформацією розуміють відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості. Інформація може бути Відкрита, з обмеженим доступом, первинна, вторинна, вхідна, галузева, директивна, документальна, консолідована, наукова, оглядова, патентна тощо. Але не будь-яка інформація є корисною.

Науковці, в свої роботах, переважно використовують термін «бібліометрія». А. Пронін вказує, що прикладною основою бібліометричних досліджень виступають інформаційні (комп'ютерні) технології, які дозволяють широко використовувати кількісні методи обробки даних і засоби візуалізації (таблиці, діаграми і графіки) даних і їх результатів. З огляду на підвищення вимог до точності гуманітарного знання, рівню об'єктивності суспільних явищ, математичні методи (в тому числі бібліометрія) набувають широкого застосування [16].

Н. Редькіна, вивчаючи історію бібліометрії, засвідчує що все більшою популярністю користуються формалізовані підходи до вивчення наук, серед яких найбільш часто використовувані і активно розвиваються в останні десятиліття бібліометричні методи, сутність яких полягає в підрахунку, поєднанні, тлумаченні і порівнянні деяких елементів документопотоку. Вони сприяють отриманню кількісної інформації про активність пуб-

лікацій вчених на рівні країн, регіонів, міст або інститутів, використовуються для порівняльного аналізу наукової продуктивності. Дані, одержані за допомогою бібліометричних досліджень, ефективно застосовуються в різних оцінках, дозволяють визначати розвиток або регресію того чи іншого наукового напрямку [3].

Г. Вольфганг зазначає, що в останні часи бібліометрія стала стандартним інструментом наукової політики й управління дослідженнями. Усі значимі наукові показники в важливій мірі залежать від публікацій та статистики цитування, а також інших, більш складних бібліометричних методів. Метою бібліометричних досліджень в різних галузях науки є вимір ефективності національних досягнень в міжнародному контексті [20]. М. Свиридова продовжуючи дану тему, пише, що методи бібліометрії широко застосовуються для оцінки наукової продуктивності вчених і наукових організацій [21].

Група вчених, досліджуючи роль бібліометрії в бібліотеках Швеції вказує, що супроводження бібліометричних досліджень призводить до фундаментальних змін в роботі бібліотек – бібліотеки переходять від сервісної функції забезпечення вчених інформацією, до моніторингу їх діяльності, збираючи статистичні дані про «продуктивність» вчених шляхом аналізу їх публікацій і те, як вони цитуються. В діяльності бібліотек по відношенню до дослідників з'являється контролююча функція: відбувається зміна «споживача», коли бібліотеки йдуть з обслуговування вчених до надання інформації їх керівництву [22].

Моніторинг бібліометричних показників широко використовується Національним фондом науки США (*National science foundation, NSF*), Організацією економічного співробітництва та розвитку (*Organization for Economic Cooperation and Development, OECD*), Європейською Комісією, Національним інститутом з політики в галузі науки і техніки та Міністерством економіки, торгівлі і промисловості Японії та в системі оцінки якості досліджень університетів *Research Excellence Framework* в Великобританії. Автори колективної монографії по наукометрії пишуть, що в даний час бібліометричні показники стали частиною протоколу звітності про діяльність наукових організацій, університетів, дослідницьких груп та індивідуальних фахівців [23, с. 42–43].

За кордоном, бібліотеки беруть участь в підготовці бібліометричних даних для складання бюджету, стратегічних планів, річних звітів, рейтингів (на рівні університету); експертних оцінок для обґрунтування заохочення, при продовженні контракту (терміну перебування) або при подачі заявки на грант (на рівні наукових груп або окремих дослідників). Бібліометричні дані активно використовуються не тільки дослідниками, а й бібліотечними працівниками для вирішення різних професійних завдань. Бібліометрія розглядається як інструмент для підтримки прийняття рішень при купівлі журналів, баз даних; для аналізу і оцінки фонду бібліотеки; експертизи видань; вивчення використання журналів, статистики завантаження журналів і електронних колекцій [2]. Бібліометричні показники можуть вказувати на стан розробки того чи іншого напрямку в науці [24].

М. Галявієва, досліджуючи досвід застосування бібліометрії в бібліотеках Європи, наводить приклад того, що в бібліотеках створюються спеціальні відділи і з'являються відповідні посади. За її словами, в університеті Відня в 2006 р була сформована робоча група «наукометрія», а в 2008 р створено бібліометричний відділ (*Bibliometrics Department*) в складі бібліотеки. Бібліотека університету Гетеборга (Швеція) оголосила вакансію на посаду бібліометричного аналітика, в обов'язки якого, входить: підтримання використання традиційних баз даних індексів цитування; безперервне навчання та інформування про бібліометричні методи; власний внесок в бібліометричні проекти, як на місцевому, так і на міжнародному рівні. Бібліометричні дослідження, що виконуються бібліотекою в університеті *Wageningen* (Нідерланди), стали обов'язковими при підготовці до будь-якої оцінки досліджень, що значно підвищує роль бібліотеки [2].

В сучасній Україні, бібліометричні дослідження як напрям діяльності наукових бібліотек, набувають стрімких обертів. У Національній бібліотеці імені В.І. Вернадського в 2012 року створено відділ бібліометрії та наукометрії, який досліджує питання розвитку бібліометричних та наукометричних технологій, здійснює аналіз концепцій і парадигм бібліотекознавства та напрямів трансформації бібліотечно-інформаційної сфери в умовах глобалізації; бібліометричний і наукометричний моніторинг вітчизняної системи документальних комунікацій [25].

Аналогічні підрозділи створюються в інших бібліотеках України. В 2017 році в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», створений Центр наукометрії та цифрової підтримки досліджень, що реалізовує наукову, наукометричну та бібліометричну, аналітичну діяльність шляхом створення відповідної інфраструктури та інноваційних застосунків цифрової комунікації. Центр сприяє поєднанню навчання з науковою роботою та впровадженню результатів наукових досліджень в навчальний процес [26]. На базі Ужгородського національного університету працює Центр наукометрії та інформаційної підтримки освіти та досліджень Наукової бібліотеки, який здійснює наукову, наукометричну, бібліометричну, аналітичну та іншу діяльність і надає інформаційну підтримку науковим дослідженням [27].

ВИСНОВКИ

У сучасному науковому середовищі вчені акцентують увагу на тому що в останні роки з'являється все більше можливостей для «бібліометрії», яка надає допомогу в управлінні наукою, а саме в плануванні і прогнозуванні наукових досліджень, в коригуванні наукової політики держави.

Бібліометрія – напрямок в дослідженнях науки, який шляхом вивченням первинних і вторинних документальних джерел на основі кількісного аналізу бібліографічних даних, дозволяє виявити закономірності стану наукових об'єктів та прогнозувати їх розвиток. Результати бібліометричних досліджень можуть виступати об'єктами авторського права за умови, що вони відповідають критеріям охороноздатності: вони повинні бути результатом творчої праці та включати в себе оригінальність, новизну результату дослідження. Збір, групування, узагальнення та аналіз бібліометричних даних потребує спеціальних вмінь, розумових зусиль і творчого підходу до вибору ознак для поділу інформації на групи, визначення зв'язків між нею, аналізу зібраної інформації, визначення групуючи ознак, поєднання інформаційних груп у єдину систему. Новизна є достатньою ознакою для віднесення її до охороноздатних об'єктів, за умови, що вона отримана творчим, розумовим відбором необхідного матеріалу, або творчою обробкою існуючого матеріалу, незалежно від механізму його отримання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Kostenko, L. & Zhabin, A. & Kopaneva, E. & Simonenko, T. (2014). *Naukova periodika Ukraini ta bibliometrichni doslidzhennya* [Scientific periodicals of Ukraine and bibliometric research]. Kyiv: n. d. (in Ukrainian)
[Костенко, Л., Жабін, О., Копанєва, Є., & Симоненко, Т. (2014). *Наукова періодика України та бібліометричні дослідження*. Київ: п. д.].
2. Galyavieva, M.S. (2012). *Bibliometriya – novoe napravlenie raboty bibliotek universitetov Evropyi* [Bibliometry – a new direction of work of libraries of universities of Europe]. *Bibliosphere*, 5 (in Russian)
[Галявієва, М. (2012). Библиометрия – новое направление работы библиотек университетов Европы. *Библиосфера*, 5].
3. Redkina, N. S. (2003). *Bibliometriya: istoriya i sovremennost* [Bibliometry: history and modernity]. *Young in librarianship*, 2, 76–86 (in Russian)
[Редькина, Н. (2003). Библиометрия: история и современность. *Молодые в библиотечном деле*, 2, 76–86].
4. Ivanova, M. (2017). *Informatsiia yak obiekt intelektualnoi vlasnosti v diialnosti bibliotek* [Information as an Intellectual Property Object in the Activities of Libraries]. *Bulletin of the Book Chamber*, 8, 7–11 (in Ukrainian)
[Іванова, М. (2017). Інформація як об'єкт інтелектуальної власності в діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати*, 8, 7–11].
5. Ukrainskyi instytut naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii. (2008). *Information and documentation. Scientific and informational activity. Terms and Definitions (DSTU 5034:2008)*. Kyiv: Ukrainskyi instytut naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii (in Ukrainian)
[Український інститут науково-технічної і економічної інформації. (2008). *Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять* (ДСТУ 5034:2008). Київ: Український інститут науково-технічної і економічної інформації].
6. Pro informatsiiu [About information] (Ukraine), 2 October 1992, No 2657-XII. Retrieved December 20, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (in Ukrainian)
[Про інформацію (Україна), 2 жовтня 1992, № 2657-XII. Актуально на 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>].
7. Ivanova, M. (2017). *“Pravo intelektualnoi vlasnosti” yak vazhlyva katehoriia v diialnosti suchasnykh bibliotek* [«Intellectual property right» as an important category in the activity of modern libraries]. *Bulletin of the Book Chamber*, 10, 18–23 (in Ukrainian)
[Іванова, М. (2017). «Право інтелектуальної власності» як важлива категорія в діяльності сучасних бібліотек. *Вісник Книжкової палати*, 10, 18–23].
8. Pro avtorske pravo i sumizhni prava [On Copyright and Related Rights] (Ukraine), 23 December 1993, No 3792-XII. Retrieved December 20, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (in Ukrainian)
[Про авторське право і суміжні права (Україна), 23 грудня 1993, № 3792-XII. Актуально на 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>].
9. Pro naukovo-tekhnichnu informatsiiu [About scientific and technical information] (Ukraine), 25 June 1993, No 3322-XII. Retrieved December 20, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12> (in Ukrainian)
[Про науково-технічну інформацію (Україна), 25 червня 1993, № 3322-XII. Актуально на 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>].
10. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii [About the National Program of Informatization] (Ukraine), 4 February 1998, No 74/98-VR. Retrieved December 20, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-98> (in Ukrainian)
[Про Національну програму інформатизації (Україна), 4 лютого 1998, № 74/98-ВР. Актуально на 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-98>].

11. Pro biblioteky i biblioteknu spravu [On Libraries and Library Affairs] (Ukraine), 27 January 1995, No 32/95-VR. Retrieved December 20, 2019, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32-95> (in Ukrainian)
[Про бібліотеки і бібліотечну справу (Україна), 27 січня 1995, № 32/95-ВР. Актуально на 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32-95>].
12. Hajiyeveva, A. (n. d.). *Bibliometriya v sisteme smezhnyih nauchnyih distsiplin* [Bibliometry in the system of related scientific disciplines]. Retrieved from <http://www.bibliotekar.ru/media2/bibliometria.htm> (in Russian)
[Гаджиева, А. (n. d.). *Библиометрия в системе смежных научных дисциплин*. Актуально на 23.12.2018. URL: <http://www.bibliotekar.ru/media2/bibliometria.htm>].
13. Akhtar, H., & Nishat, F. (2011). *A Bibliometric Analysis of the "Chinese Librarianship: an International Electronic Journal, (2006–2010)"*. Retrieved from <http://www.white-clouds.com/iclc/cliej/cl31HF.pdf>
14. Oxford University Press. (2015). *Bibliometrics. Oxford English Dictionary*. Retrieved from <http://www.lb7.uscourts.gov/documents/12c8450.pdf>
15. Ministerstvo zdravooohraneniya Rossijskoj Federacii. (2016). *Sootnoshenie ponyatiy naukometriya i bibliometriya v strukture naukovedeniya* [The ratio of the concepts of scientometry and bibliometrics in the structure of science of science]. Retrieved from <http://medical-science.ru/wp-content/uploads/2016/03/89-31-03-16.pdf> (in Russian)
[Министерство здравоохранения Российской Федерации. (2016). *Соотношение понятий наукометрия и библиометрия в структуре науковедения*. Актуально на 01.01.2020. URL: <http://medical-science.ru/wp-content/uploads/2016/03/89-31-03-16.pdf>].
16. Pronin, A. (2010). *O bibliometrii* [About bibliometrics]. Retrieved from <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19798/1/dais-21-11-2010.pdf> (in Russian)
[Пронин, А. (2010). *О библиометрии*. Актуально на 12.02.2018. URL: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19798/1/dais-21-11-2010.pdf>].
17. Björneborn, L., & Ingwersen, P. (2001). *Perspective of webometrics. Scientometrics*, 50, 68–82.
18. Indian Electronic Theses and Dissertations. (n. d.). *The concept of bibliometrics*. Retrieved from https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/102394/14/14_chapter%205.pdf
19. Glänzel, W. (2017). *Een beknopte inleiding tot de Bibliometrie en zijn geschiedenis*. Retrieved from <https://www.ecoom.be/nl/onderzoek/bibliometrie>
20. Glänzel, W. (2003). *Bibliometrics as a research field: A course on theory and application of bibliometric indicators*. Retrieved from http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2011/bby704/bibliometrics-as-a-research-field-Bib_Module_KUL.pdf
21. Sviridova, M. (2013). *Bibliometriya kak odin iz instrumentov naukovedeniya: istoriya razvitiya i stanovleniya* [Bibliometry as one of the tools of the science of science: a history of development and formation]. *University Libraries of the Urals*, 12, 14–24 (in Russian)
[Свиридова, М. (2013). *Библиометрия как один из инструментов науковедения: история развития и становления. Библиотеки вузов Урала*, 12, 14–24].
22. Aström, F., Hansson, J., & Olsson, M. (n. d.). *Bibliometrics and the Changing Role of the University Libraries*. Retrieved December 30, 2019, from <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:461857/FULLTEXT01.%20pdf>
23. Akoev, M., Markusova, V., Moskaleva, O., & Pislyakov, V. (2014). *Rukovodstvo po naukometrii: indikatory razvitiya nauki i tehnologii* [Guide to scientometrics: indicators of the development of science and technology]. Yekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta (in Russian)
[Акоев, М., Маркусова, В., Москалева, О., & Писляков, В. (2014). *Руководство по наукометрии: индикаторы развития науки и технологии*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета].

24. Ivanova, M., & Ivanov, Y. (2019). Bibliometric Analysis of Dissertation Research on Intellectual Property Rights in Ukraine. *Path of Science*, 5(6), 2001–2016. doi: [10.22178/pos.47-2](https://doi.org/10.22178/pos.47-2)
25. Vernadsky National Library of Ukraine. (2019). Viddil bibliometrii ta naukometrii [Department of bibliometrics and science-science]. Retrieved November 21, 2019, from <http://www.nbuv.gov.ua/node/745> (in Ukrainian)
[Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. (2019). *Відділ бібліометрії та наукометрії*. Актуально на 21.11.2019. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/745>].
26. Kyiv-Mohyla Academy. (2019). Tsentр naukometrii ta tsyfrovoi pidtrymky doslidzhen [Center for Naukometry and Digital Support. Retrieved November 21, 2019, from <https://www.ukma.edu.ua/index.php/science/tsentri-ta-laboratoriji/tsentr-naukometrii-ta-tsyfrovoi-pidtrymky-doslidzhen>] (in Ukrainian)
[Києво-Могилянська академія. (2019). Центр наукометрії та цифрової підтримки досліджень. Актуально на 21.11.2019. URL: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/science/tsentri-ta-laboratoriji/tsentr-naukometrii-ta-tsyfrovoi-pidtrymky-doslidzhen>].
27. Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet. (2019). Tsentр naukometrii ta informatsiinoi pidtrymky osvity ta doslidzhen [Center for Science and Information Support for Education and Research]. Retrieved November 21, 2019, from <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/node/74/show> (in Ukrainian)
[Ужгородський національний університет. (2019). *Центр наукометрії та інформаційної підтримки освіти та досліджень*. Актуально на 21.11.2019. URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/node/74/show>].